

Boekbespreking

P. G. Dekker RA en Dr. Mr. R. N. J. Kamerling RA:

De fiscus contra het zwarte circuit

Gouda Quint, Arnhem, 1982, f 22,50

Dit boekje bevat een aantal populariserende artikelen die de auteurs eerder in het blad Financieel en Administratief Management over hun werk als Rijksaccountant publiceerden. Zij traden daarmee in het voetspoor van de dierenarts en van de Commissaris van Politie, die het grote publiek ook zo onderhoudend over hun onbekende beroepspraktijk wisten te vertellen. De informatie wordt ook in dit geval met een zekere smeuïgheid of guitigheid opgediend; of men daarvan houdt is een kwestie van smaak. De feitelijke inlichtingen over het werk van de Rijksaccountant verrasten mij, als buitenstaander, nauwelijks, behoudens de gretige vanzelfsprekendheid waarmee de Belastingdienst blijkbaar gebruik maakt van anonieme verklikkerijen en van de medewerking van ontevreden werknemers. Het ideaal is wat dit betreft dat een boekhouder naar de Belastingdienst loopt met de bescheiden waaruit de fraude blijkt onder zijn arm. Er staat ook veel over de plichten en rechten van de Rijksaccountant in het boekje, maar ik denk dat wie werkelijk goed geïnformeerd wil zijn toch maar beter de 'droge' vakliteratuur kan raadplegen.

De schrijvers hebben kennelijk plezier in hun werk, en zij bepleiten op menig punt de wijziging van wetten en voorschriften die zij als een belemmering ervaren. De titel dekt in zoverre de inhoud slecht dat het 'zwarte circuit' praktisch alleen vertegenwoordigd wordt door ordinare belastingfraude door een nogal caricaturale ondernemer. Daardoor wordt voorbij gegaan aan de interessante vraag in hoeverre er een werkelijk samenhangend zwart *circuit* bestaat, waaraan men ook te goeder trouw deel kan hebben, om nog maar te zwijgen van de ruimere maatschappelijke aspecten van dit verschijnsel. Voor de schrijvers gaat het echter om eenvoudig geknoei, en de remedie die zij voorstaan is navenant: meer controles, meer bevoegdheden voor de controleur, zwaardere straffen, herstel van het ontzag voor de fiscus. Of dit de enige dan wel de verstandigste remedie is die men kan bedenken is een vraag die in dit boekje niet wordt

gesteld.

In beginsel bezoekt de Rijksaccountant zonder aanzien des persoons goede en slechte belastingbetalers, maar ook wie keurig aan zijn verplichtingen voldoet kan onaangenaam worden getroffen door dit ongevraagd bezoek. Ik betwijfel dan ook niet dat de schrijvers dagelijks worden geconfronteerd met tegenwerking, bedrog en pesterijen. Nochtans moet mij van het hart dat ik persoonlijk nogal ben geschrokken van de gevolgen die dit voor hun mentaliteit heeft gehad. In het boekje komt geen lid van het publiek voor die zijn belasting op tijd betaalt, geen onderzoek waarbij alles in orde blijkt, geen contribuable die te goeder trouw is: in de ogen van de schrijvers is het publiek eigenlijk een vijand die moet betalen, en wel liefst zo veel mogelijk. Dit is een erg eenzijdig beeld, en op mij werkt het averechts. Hoewel ik persoonlijk van opvatting ben dat belastingontduiking zo min als smokkel acceptabel is moet ik tot mijn grote spijt vaststellen dat mijn respect voor de fiscus en mijn vertrouwen in zijn optreden na lezing van dit boekje een beetje zijn aangetast.

Prof. Dr. J. S. Cramer

James O. Hicks Jr., Wayne E. Leininger

Accounting information systems

Uitgever: West Publishing Company, St. Paul
591 pagina's; prijs \$12.95
Juni 1981, ISBN 0 8299 0384 4

De titel van dit in 1981 verschenen boek doet degene die dit werk wil aanschaffen, veronderstellen dat daarin verschillende administratieve informatiesystemen worden besproken. Daarbij zou men tevens mogen verwachten dat een onderscheid wordt gemaakt, zowel naar systemen die informatie geven omtrent de diverse fasen van het waardekringloopproces, als systemen die voor de diverse bedrijfstypen zijn ontwikkeld.

Indien men echter kennis neemt van de inhoud, komt men al snel tot de ontdekking dat de schrijvers zich beperken tot geautomatiseerde systemen en dat zij het accent meer op het ontwikkelen van informatiesystemen leggen dan op de systemen zelf.

Vermelde beperking tot geautomatiseerde systemen motiveren schrijvers door hun op pagina 353 gegeven opvatting dat 'manual accounting information systems . . . are essentially obsolete'. Dit wordt bovendien gevolgd met de opmerking dat 'Almost any efficient small business will be keeping its records by computer in the near future'. Men kan zich afvragen of het inzicht in geautomatiseerde systemen niet beter en gemakkelijker zou kunnen worden verkregen indien wel eerst hand-systemen zouden worden beschreven. Dit wordt door schrijvers in het voorwoord ontkend omdat volgens hun opvattingen geautomatiseerde systemen geheel anders zijn en het didactisch beter is om de lezer direct met deze systemen in contact te brengen. Alleen in het licht van hun neiging om het accent op de ontwikkeling van accounting information systems te leggen is mijns inziens deze opvatting aanvaardbaar.

Alvorens een oordeel over het boek te geven is het wenselijk eerst een globaal overzicht van de inhoud te geven.

Het boek bestaat uit 5 delen, namelijk

- I Conceptual foundations;
- II Computertechnology;
- III Systems, analysis, design, and evaluation;
- IV Control and audit of computer-based systems;
- V Computer applications.

Na het 5de deel volgen nog

Appendix A Questionnaire for evaluation of EDP general controls;

Appendix B Questionnaire for evaluation of internal control of an EDP;

Appendix C Systems analysis and design cases;

Glossary, Index.

Uit deze opsomming blijkt dat de administratieve informatiesystemen inhoudelijk slechts in deel V aan de orde komen.

Deel I 'Conceptual foundations' bestaat uit 4 hoofdstukken.

Hoofdstuk 1 'Accounting Information System: an overview' geeft een overzicht van de technische ontwikkelingen op het gebied van automatisering. Enige geavanceerde technieken worden genoemd. Schrijvers constateren een toegenomen behoefte van de gebruikers inzake het ontvangen van informatie. Bovendien wordt in een paragraaf het begrip 'Accounting Information System' geïntroduceerd. Deze introductie is zeer oppervlakkig; zij beslaat niet meer dan ruim 1 pagina. In dat kader worden begrippen als data, informatie, systeem, systeem-analyse, management informatie systeem, accounting informatie systeem behandeld. Mijns inziens wordt hier ten onrechte gesteld dat een accounting informatie systeem een sub-systeem is van een management informatie systeem, zeker indien volgens schrijvers dit laatste systeem zich beperkt tot het verstrekken van informatie ten behoeve van het nemen van beslissingen.

Hoofdstuk 2 'System fundamentals' gaat dieper in op het begrip systeem. Onder meer komen zaken als omgeving, invoer, uitvoer, black-box-concept, interface, terugkoppeling, variantie en beheersing, hiërarchie van systemen aan de orde. Bovendien worden enige beschrijvingstechnieken besproken. Het hoofdstuk eindigt met het bekende grondmodel van de gegevens- en opdrachtenstromen binnen de computer.

Hoofdstuk 3 'Behavioral, communication, and organizational concepts' behandelt de sociologische aspecten. Het is te waarderen dat deze aspecten worden besproken. Veelal worden ze in soortgelijke literatuur verwaarloosd. Schrijvers blijven echter steeds aan de oppervlakte. De drie in dit hoofdstuk aan de orde gestelde probleemgebieden beslaan niet meer dan een 17-tal pagina's.

Hoofdstuk 3A 'Statistical theory of communication' beschrijft in het kort de berekeningswijze van het gemiddeld aantal benodigde signalen in het geval dat de door deze

signalen voorgestelde karakters een ongelijke gebruikskans hebben. Als complement wordt het begrip redundantie besproken.

De in deel II behandelde 'Computer technology' bestaat uit de volgende onderwerpen.

Hoofdstuk 4 'Hardware technology' geeft de nodige feitenkennis inzake de algemeen bekende computer-componenten. Door het noemen van prijzen is het boek een weinig gedaeterd. In het kader van dit boek mag men verwachten dat de essentiële verschillen tussen de magneetband en de magneetschijf duidelijk worden aangegeven. Dit komt echter nauwelijks uit de verf.

Hoofdstuk 5 'Software technology' is bijzonder oppervlakkig beschreven. De lezer krijgt alleen enige indruk van een drietal compilers (Fortran, Basic en COBOL) alsmede een aantal eenvoudige zaken met betrekking tot de besturingsprogrammatuur.

Hoofdstuk 6 'Data storage and processing strategies' gaat iets dieper op de desbetreffende problematiek in. Het plaatsen van enige vraagtekens is hier echter wel op zijn plaats. Hoewel de begrippen bestandsorganisatie en toegangsmethode sterk met elkaar verweven zijn, mag men niet, zoals schrijvers doen, ze als synoniem beschouwen. Ook mag men niet ongenueanceerd stellen dat het onmogelijk is om bij een traditionele bestandsorganisatie antwoord te krijgen op niet-geanticiperde informatie-vragen. Indien de basis-gegevens beschikbaar zijn, is het veelal mogelijk om binnen redelijke tijd de gewenste informatie te produceren.

Juist omdat schrijvers op verschillende plaatsen redelijk geavanceerde technieken behandelen, valt het op dat zij met geen woord gewag maken van het bestaan van de relationele data-base.

Hoofdstuk 7 'Advanced systems' behandelt onder meer online-direct toegankelijke systemen, realtime systemen, het interactieve gebruik van computers en verspreide data-verwerking. Men vraagt zich dan wel af waarom onderwerpen als multi-programming, virtueel geheugen en data-communicatie in dit hoofdstuk besproken worden. Ten tijde van het ontstaan van dit boek kon men deze zaken toch nauwelijks meer geavanceerd noemen.

Deel III 'Systems analysis, design and evaluation' gaat op de problematiek van de systeemontwikkeling in.

In Hoofdstuk 8 'Tools used in systems analysis and design' worden de hulpmiddelen besproken, die bij de systeemontwikkeling kun-

nen worden gebruikt. Naast hulpmiddelen, zoals beslissingstabellen komen ook zeer simpele middelen als Gantt charts aan de orde, hetgeen men nauwelijks in een boek als het onderhavige mag verwachten. Daarentegen worden middelen, waarbij de computer is ingeschakeld, nauwelijks genoemd. PERT-CPM-network-models worden wel besproken, methodieken als met de computer ontwerpen en maken van programma's worden zelfs niet genoemd.

Hoofdstuk 9 'Analysis and design of information systems' gaat in op het ontwikkelingsproces zelf. Ook hier gaan de schrijvers van de mijns inziens onjuiste veronderstelling uit dat de informatiebehoefte alleen beperkt is tot de gegevens die nodig zijn voor het nemen van beslissingen. De behandelde strategie is niet die van het instellen van een projectorganisatie. Het topmanagement geeft het groene licht en wel hoofdzakelijk op één moment, namelijk na de kennisname van de resultaten van de toepasbaarheidsstudie. Verder valt het op dat het ontwerpen als een bezigheid wordt gezien die tijdens deze studie wordt verricht; het door schrijvers beschreven system-design is niet meer dan een nadere systeem-analyse van het reeds ontworpen systeem.

Hoofdstuk 10 'Computer system evaluation and acquisition' bespreekt het keuze-vraagstuk van hard- en software, waarbij de ontwikkeling van de offerte-aanvraag oppervlakkig is uitgewerkt. Enige evaluatietechnieken worden behandeld, waarvoor men vrij veel kennis van computers moet hebben, zoals de bench-mark techniek, workload modellen, simulatie-technieken en het gebruik van hard- of software monitors. Deze behandeling is echter moeilijk te plaatsen als in de introductie tot dit hoofdstuk wordt vermeld dat de beschreven technieken in de eerste plaats bestemd zijn voor hen die voor het eerst een computer willen aanschaffen.

Bij deel IV 'Control and audit of computer-based systems' kan enerzijds worden opgemerkt dat daarin enige belangrijke zaken worden behandeld, anderzijds dat een vraagteken kan worden geplaatst bij de bijdrage van hoofdstuk 13.

Hoofdstuk 11 'Information systems general controls' geeft een aantal controle-maatregelen van algemeen organisatorische aard, alsmede zowel hardware-controles als de in besturingsprogramma's ingebouwde software-controles. De in dit hoofdstuk en in het volgende hoofdstuk behandelde stof loopt pa-

rallel met 'The auditor's study and evaluation of intern control in EDP systems' van de AICPA (1977). Het begrip 'controle-technische functiescheiding' wordt genoemd en uitgewerkt, echter zonder in te gaan op de theoretische achtergrond.

Hoofdstuk 12 'Information systems application controls' gaat in op invoer-, verwerkings- en uitvoercontroles. De meeste besproken invoer-controles werken alleen bij batch-invoer. Wat dat betreft komen de controles bij transactie-gewijze invoer er wel wat bekaaid van af. Het autorisatie-probleem wordt oppervlakkig behandeld.

De hoofdstukken 11 en 12 geven een vrij breed, doch toch nog enigszins onvolledig overzicht. De stof is zeer eenvoudig gehouden. Met hoofdstuk 13 'Auditing considerations and the accounting information systems' heb ik enige moeite. Allereerst wordt in dit hoofdstuk een problematiek besproken die mijns inziens niet geschikt is voor de lezers voor wie dit studieboek is geschreven. Daarover hieronder meer. Daarnaast ben ik van mening dat het onmogelijk is om een redelijk inzicht in EDP-auditing (volgens schrijvers is dit een terrein voor de 'Computer audit specialist') te verkrijgen indien men niet met de controle-techniek in het algemeen bekend is. En tenslotte blijft het een globaal overzicht indien men in 20 pagina's deze problematiek tracht te behandelen. Hier slechts een enkele opmerking. De techniek van test-data wordt zeer eenvoudig gebracht. Een theoretische basis wordt niet gegeven. Het probleem van de niet geraakte takken komt hier niet aan de orde. Wel later als de techniek van 'mapping' wordt behandeld. De lezer wordt niet attent gemaakt op de mijns inziens noodzakelijke combinatie van deze twee (of soortgelijke) technieken. Het hoofdstuk krijgt wel een welkome aanvulling door de toevoeging van de appendices A en B.

Deel V 'Computer applications' beschrijft eindelijk het accounting information system zelf en wel die delen die algemeen toepasbaar zijn. Schrijvers beschouwen het accounting information system als de totaliteit van vier sub-systemen en wel het grootboekstelsel, het debiteuren/crediteurenstelsel, het marketingstelsel en het produktiemanagementsysteem.

Hoofdstuk 14 'Financial information system I' beschrijft het grootboekstelsel dat volgens schrijvers weer uit een drietal sub-systemen bestaat n.l. General ledger accounting, Budgetting en Responsibility and profitability re-

porting. Deze drie systemen worden behandeld aan de hand van een door Management Science America op de markt gebracht pakket.

Veel aandacht is gegeven aan de bespreking van de voor deze 3 sub-systemen te gebruiken data-base, alsmede de vele rapporten die kunnen worden geproduceerd. De data-base bevat ook de gegevens voor de kostenverdeling, het 'cost-allocation system'. Het is mogelijk om de kosten zowel naar kostenplaatsen als naar kostendragers te verbijzonderen. Hoewel de stof nergens diep op de problemen ingaat, krijgt men wel de indruk dat het systeem bijzonder flexibel is.

Hoofdstuk 15 'Financial information systems II' behandelt de sub-systemen Payroll accounting, Accounts payable en Accounts receivable. Ook hier maakt men gebruik van het standaard-pakket van Management Science America. Veel aandacht geeft men aan de rapportering. Het valt op dat de invoer voor de laatste twee vermelde sub-systemen nog gebaseerd is op een record van 80 posities, hetgeen de ponskaart als oorsprong doet vermoeden.

Hoofdstuk 16 'Marketing systems' is minder geavanceerd dan men zou vermoeden. De in dit en de in het volgende hoofdstuk behandelde (sub)systemen zijn door de schrijvers ontworpen. Zij hebben getracht deze systemen aan die van Management Science America te doen aansluiten. Dat is aardig gelukt; de uitwerking is echter duidelijk oppervlakkiger dan de in de vorige hoofdstukken gegeven uitwerking. Het marketing systeem bestaat uit de sub-systemen Marketing analysis, Order processing en Finished goods inventory control. Het Marketing analysis systeem verzorgt de verkoop-analyse, inclusief de winstgevendheid van de orders en de schatting van de toekomstige verkopen. Hoe men aan de gegevens komt voor de verkoopbegroting wordt echter niet besproken.

Hoofdstuk 17 'Production management system' beschrijft de sub-systemen Cost estimation, Production scheduling, Materials inventory control en Work-in-process control. Deze sub-systemen, tezamen met die van het Marketing systeem kunnen de vraagprijs en leverdatum voor een offerte-calculatie produceren, mits de nodige normen bekend zijn. Het calculatieschema is bijzonder eenvoudig. Het Materials inventory control systeem produceert de aanvragen tot inkoop op basis van een ingebracht of berekend bestelniveau.

Hoofdstuk 18 'Using the computer in a CPA Firm' geeft ten slotte aan op welke wijze de

computer in en door het accountantskantoor kan worden gebruikt. De in dit hoofdstuk behandelde stof is vrij algemeen bekend. Nogal wat aandacht wordt besteed aan het met de computer prepareren van belastingaangiften.

Na dit enigszins uitvoerige overzicht nog een aantal algemene opmerkingen.

Voor wie is dit boek bestemd? Volgens schrijvers voor studenten in 'accounting' waaronder public accounting. Van dit laatste blijkt echter weinig. Nu moet de Nederlandse lezer zich wel realiseren dat 'accounting' niet zonder meer boekhouden is. Het is meer een mengsel van boekhouden, bedrijfseconomie en administratieve organisatie. Wellicht is het nuttig dat studenten die zich voor Bestuurlijke Informatiekunde bekwamen, kennis nemen van dit boek. Zoals reeds is vermeld, valt hoofdstuk 13 dan moeilijk te plaatsen.

Wel mogen hier twee waarschuwingen worden gegeven:

- veel voorbeelden zijn alleen te begrijpen indien men voor ogen houdt dat ze aan de Amerikaanse praktijk zijn ontleend;
- het is noodzakelijk het boek kritisch te lezen, daar vooral in de voorbeelden en opgenomen schema's, tabellen enz. zeer veel fouten voorkomen.

Het boek is theoretisch zwak onderbouwd. Het is duidelijk op de dagelijkse praktijk gericht. Wat dat betreft is het een uitgesproken Amerikaans leerboek. In combinatie met theoretisch beter onderbouwde werken is het een welkome aanvulling.

Didactisch is het boek zeer sterk. Nederlandse auteurs kunnen in het algemeen daarvan nog wat leren. Ieder hoofdstuk begint met een introductie waarin de leerdoelen staan aangegeven. Daarna komt de leerstof, welke door een samenvatting wordt afgesloten. Na deze samenvatting volgt een literatuuroverzicht en een groot aantal door de student te beantwoorden vragen en op te lossen problemen.

Ten slotte volgen in appendix C nog een viertal algemene probleemgevallen. De meeste problemen zijn ontleend aan CPA, CMA of CIA-examens.

Mijn slot-indruk is, juist door de didactische opbouw en de gerichtheid op de praktijk, er een die gematigd positief is.

Prof. E. J. Joëls